

T26

Amphitruo vv. 153-340

La genesi del doppio

Personaggi in scena

SOSIA: servo di Anfitrione

MERCURIUS: dio figlio di Giove

- SOSIA Qui me alter est audacior homo aut qui confidentior,
iuventutis mores qui sciam, qui hoc noctis solus ambulem?
- 155 Quid faciam nunc, si tres viri me in carcerem compegerint?
Inde cras quasi e promptaria cella depromar ad flagrum,
nec causam liceat dicere mihi, neque in ero quicquam auxili
nec quisquam sit quin me <malo> omnes esse dignum deputent.
Ita quasi incudem me miserum
- 160 homines octo validi caedant:
ita peregre adveniens
hospitio publicitus accipiar.
Haec eri immodestia
coegit, me qui hoc noctis a portu ingratiis excitavit.
- 165 Nonne idem hoc luci me mittere potuit?
Opulento homini hoc servitus dura est,
hoc magis miser est divitis servos:
noctesque diesque assiduo satis superque est
quod facto aut dicto adeost opus, quietus ne sis.
- 170 Ipse dominus dives, operis et laboris expers,
quodcumque homini accidit libere, posse retur:
aequom esse putat, non reputat laboris quid sit.
[Nec aequom anne iniquom imperet cogitabit.]
Ergo in servitute expetunt multa iniqua:
- 175 habendum et ferendum hoc onust cum labore.
MERCURIUS Satiust me queri illo modo servitatem:
hodie qui fuerim liber,
eum nunc potivit pater servitutis,
hic qui verna natus est queritur.
- 180 SOS. Sum vero verna verbero: num numero mi in mentem fuit,
dis advenientem gratias pro meritis agere atque alloqui?
Ne illi edepol si merito meo referre studeant gratiam,
aliquem hominem allegent qui mihi advenienti os occillet probe,
quoniam bene quae in me fecerunt ingrata ea habui atque inrita.
- 185 MERC. Facit ille quod volgo haud solent, ut quid se sit dignum sciat.
SOS. Quod numquam opinatus fui neque alius quisquam civium
sibi eventurum, id contigit, ut salvi poteremur domi.
Victores victis hostibus legiones reveniunt domum,
duello extincto maximo atque internecatis hostibus.
- 190 Quod multa Thebano poplo acerba obiecit funera,
id vi et virtute militum victum atque expugnatum oppidum est

- imperio atque auspicio eri mei Amphitruonis maxime.
 Praeda atque agro adoriaque adfecit populares suos
 regique Thebano Creoni regnum stabilivit suum.
- 195 Me a portu praemisit domum, ut haec nuntiem uxori suae,
 ut gesserit rem publicam ductu imperio auspicio suo.
 Ea nunc meditabor quo modo illi dicam, cum illo advenero.
 Si dixerō mendacium, solens meo more fecero.
 Nam cum pugnabant maxime, ego tum fugiebam maxime;
- 200 verum quasi adfuerim tamen simulabo atque audita eloquar.
 Sed quo modo et verbis quibus me deceat fabularier,
 prius ipse mecum etiam volo hic meditari. Sic hoc proloquar.
 Principio ut illo advenimus, ubi primum terram tetigimus,
 continuo Amphitruo delegit viros primorum principes;
- 205 eos legat, Telobois iubet sententiam ut dicant suam:
 si sine vi et sine bello velint rapta et raptores tradere,
 si quae asportassent redderent, se exercitum extemplo domum
 reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque otium
 dare illis; sin aliter sient animati neque dent quae petat,
- 210 sese igitur summa vi virisque eorum oppidum oppugnassere.
 Haec ubi Telobois ordine iterarunt quos praefecerat
 Amphitruo, magnanimi viri freti virtute et viribus
 superbe nimis ferociter legatos nostros increpant,
 respondent bello se et suos tutari posse, proinde uti
- 215 propere <irent>, de suis finibus exercitus deducerent.
 Haec ubi legati pertulere, Amphitruo castris ilico
 producit omnem exercitum. Teloboeae contra ex oppido
 legiones educunt suas nimis pulcris armis praeditas.
 Postquam utrimque exitum est maxima copia,
- 220 dispertiti viri, dispertiti ordines,
 nos nostras more nostro et modo instruximus
 legiones, item hostes contra legiones suas instruunt.
 Deinde utrique imperatores in medium exeunt,
 extra turbam ordinum colloquuntur simul.
- 225 Convenit, victi utri sint eo proelio,
 urbem agrum aras focos seque uti dederent.
 Postquam id actum est, tubae contra utrimque occanunt,
 consonat terra, clamorem utrimque efferunt.
 Imperator utrimque, hinc et illinc, Iovi
- 230 vota suscipere, <utrimque> hortari exercitum.
 <Tum> pro se quisque id quod quisque potest et valet
 edit, ferro ferit, tela frangunt, boat
 caelum fremitu virum, ex spiritu atque anhelitu
 nebula constat, cadunt volnerum vi viri.
- 235 Denique, ut voluimus, nostra superat manus:
 hostes crebri cadunt, nostri contra ingruunt
 [vicimus] vi feroces.
 Sed † fugam in se tamen nemo convortitur

- nec recedit loco quin statim rem gerat;
 240 animam omittunt prius quam loco demigrent:
 quisque ut steterat iacet optinetque ordinem.
 Hoc ubi Amphitruo erus conspicatust,
 ilico equites iubet dextera inducere.
 Equites parent citi: ab dextera maximo
 245 cum clamore involant impetu alacri,
 foedant et proterunt hostium copias
 iure iniustas.
MERC. Numquam etiam quicquam adhuc verborum est prolocutus perperam:
 namque ego fui illi in re praesenti et meus, cum pugnatum est, pater.
 250 **SOS.** Perduelles penetrant se in fugam; ibi nostris animus additust:
 vortentibus Telobois telis complebantur corpora,
 ipsusque Amphitruo regem Pterelam sua obtruncavit manu.
 Haec illic est pugnata pugna usque a mani ad vesperum
 (hoc adeo hoc commemini magis, quia illo die inpransus fui),
 255 sed proelium id tandem diremit nox interventu suo.
 Postridie in castra ex urbe ad nos veniunt flentes principes:
 velatis manibus orant ignoscamus peccatum suum,
 deduntque se, divina humanaque omnia, urbem et liberos
 in dicionem atque in arbitratum cuncti Thebano populo.
 260 Post ob virtutem ero Amphitruoni patera donata aurea est,
 qui Pterela potitare solitus est rex. Haec sic dicam erae.
 Nunc pergam eri imperium exequi et me domum capessere.
MERC. Attat, illic huc iturust. Ibo ego illi obviam,
 neque ego huc hominem hodie ad aedis has sinam umquam accedere;
 265 quando imago est huius in me, certum est hominem eludere.
 Et enim vero quoniam formam cepi huius in me et statum,
 decet et facta moresque huius habere me similes item.
 Itaque me malum esse oportet, callidum, astutum admodum
 atque hunc, telo suo sibi, malitia a foribus pellere.
 270 Sed quid illuc est? Caelum aspectat. Observabo quam rem agat.
SOS. Certe edepol, si quicquamst aliud quod credam aut certo sciam,
 credo ego hac noctu Nocturnum obdormivisse ebrium.
 Nam neque se Septentriones quoquam in caelo commovent,
 neque se Luna quoquam mutat atque uti exorta est semel,
 275 nec Iugulae neque Vesperugo neque Vergiliae occidunt.
 Ita statim stant signa, neque nox quoquam concedit die.
MERC. Perge, Nox, ut ocepisti, gere patri morem meo:
 optumo optume optumam operam das, datam pulchre locas.
SOS. Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo,
 280 nisi item unam, verberatus quam pependi perpetem;
 eam quoque edepol etiam multo haec vicit longitudine.
 Credo edepol equidem dormire Solem, atque adpotum probe;
 mira sunt nisi invitavit sese in cena plusculum.
MERC. Ain vero, verbero? Deos esse tui similis putas?
 285 Ego pol te istis tuis pro dictis et male factis, furcifer,

- accipiam; modo sis veni huc: invenies infortunium.
Sos. Ubi sunt isti scortatores, qui soli inviti cubant?
 Haec nox scita est exercendo scorto conducto male.
MERC. Meus pater nunc pro huius verbis recte et sapienter facit,
 290 **Sos.** Ibo ut erus quod imperavit Alcumenae nuntiem.
 Sed quis hic est homo, quem ante aedis video hoc noctis? Non placet.
MERC. Nullust hoc metuculosus aequae. **Sos.** Mi in mentem venit,
 illic homo hoc de umero volt pallium detexere.
 295 **MERC.** Timet homo: deludam ego illum. **Sos.** Perii, dentes pruriunt;
 certe advenientem hic me hospitio pugneo accepturus est.
 Credo misericors est: nunc propterea quod me meus erus
 fecit ut vigilarem, hic pugnis faciet hodie ut dormiam.
 Oppido interii. Obsecro hercle, quantus et quam validus est.
 300 **MERC.** Clare advorsum fabulabor, <ut> hic auscultet quae loquar;
 igitur magis demum maiorem in sese concipiet metum.
 Agite, pugni, iam diu est quom ventri victum non datis:
 iam pridem videtur factum, heri quod homines quattuor
 in soporem collocastis nudos. **Sos.** Formido male,
 305 ne ego hic nomen meum commutem et Quintus fiam e Sosia;
 quattuor nudos sopori se dedisse hic autumat:
 metuo ne numerum augeam illum. **MERC.** Em, nunciam ergo: sic volo.
Sos. Cingitur: certe expedit se. **MERC.** Non feret quin vapulet.
Sos. Quis homo? **MERC.** Quisquis homo huc profecto venerit, pugnos edet.
 310 **Sos.** Apage, non placet me hoc noctis esse: cenavi modo;
 proin tu istam cenam largire, si sapis, esurientibus.
MERC. Haud malum huic est pondus pugno. **Sos.** Perii, pugnos ponderat.
MERC. Quid si ego illum tractim tangam, ut dormiat? **Sos.** Servaveris,
 nam continuas has tris noctes pervigilavi. **MERC.** Pessimus,
 315 facimus nequiter, ferire malam male discit manus;
 alia forma esse oportet quem tu pugno legeris.
Sos. Illic homo me interpolabit meumque os finget denuo.
MERC. Exossatum os esse oportet quem probe percusseris.
Sos. Mirum ni hic me quasi murenam exossare cogitat.
 320 **MERC.** Ultro istunc qui exossat homines. Perii, si me aspexerit.
MERC. Olet homo quidam malo suo. **Sos.** Ei, numnam ego obolui?
MERC. Atque haud longe abesse oportet, verum longe hinc afuit.
Sos. Illic homo superstitiosus. **MERC.** Gestiant pugni mihi.
Sos. Si in me exercituru's, quaeso in parietem ut primum domes.
 325 **MERC.** Vox mi ad aures advolavit. **Sos.** Ne ego homo infelix fui,
 qui non alas intervelli: volucrem vocem gestito.
MERC. Illic homo a me sibi malam rem arcessit iumento suo.
Sos. Non equidem ullum habeo iumentum. **MERC.** Onerandus est pugnis probe.
Sos. Lassus sum hercle, navi ut vectus huc sum: etiam nunc nauseo;
 330 vix incedo inanis, ne ire posse cum onere existimes.
MERC. Certe enim hic nescio quis loquitur. **Sos.** Salvos sum, non me videt:
 nescioquem loqui autumat; mihi certo nomen Sosiaest.

MERC. Hinc enim mihi dextra vox auris, ut videtur, verberat.

SOS. Metuo, vocis ne vicem hodie hic vapulem, quae hunc verberat.

335 **MERC.** Optume eccum incedit ad me. **SOS.** Timeo, totus torpeo.

Non edepol nunc ubi terrarum sim scio, si quis roget,
neque miser me commovere possum prae formidine.

Ilicet, mandata eri perierunt una et Sosia.

Verum certum est confidenter hominem contra conloqui,

340 qui possim videri huic fortis, a me ut abstineat manum.